

Тарнавська Н.П.

кандидат психологічних наук, доцент
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Аргіропулос Д.

професор університету Парми (Італія)

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ПЕРСПЕКТИВІ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНИХ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. У статті розглядається система освіти в інклюзивній перспективі з опорою на основні концепції, поняття і принципи. Деталізується суть включення, роль вчителя а також цілі його підготовки до реалізації інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, люди з особливими освітніми потребами, зона найближчого розвитку, соціальна інтеграція, рефлексія.

Tarnavska N.P., Argyropoulos D. Inclusive Education in the Perspective of Building Effective Didactic Systems. The article considers the education system in an inclusive perspective based on basic concepts and principles. The essence of inclusion, the role of the teacher as well as the goals of his preparation for the implementation of inclusive education are detailed.

Key words: inclusive education, people with special educational needs, immediate development zone, social integration, reflection.

На часі інклюзивна освіта є предметом активних педагогічних дебатів в Україні. Однак підходи до її реалізації мають дещо формальний підхід і фокусуються в основному на веденні документації супроводу, пошуку «спеціальних програм» і готових «рецептів». Якщо ми говоримо про інклюзивну освіту – це означає враховувати і приймати відмінності інших людей, споглядати, вивчати, поважати їх та управляти ними в групах / класах закладів загальної освіти. Важливо враховувати діапазон кожного здобувача освіти, його сильні сторони, бо вони є у кожної особистості. Світ влаштований так, що ми взаємодоповнюємо один одного і кожен з нас важливий для цього світу. Щоб інклюзивний процес був успішним, педагогам важливо звернутися до навчального діапазону можливостей кожного учасника освітнього процесу, розглядаючи всі його аспекти.

Л.С. Виготський був першим, хто вказав на обмеженість традиційного підходу до оцінки нормального і аномального психічного розвитку дитини, що базується на вимірюванні тільки актуального стану інтелектуальних і особистісних якостей. Він запропонував оцінювати також «зону найближчого розвитку», яка відображає психічний потенціал розвитку особистості. У цьому випадку зона найближчого розвитку служить показником індивідуальних відмінностей у дітей. Те, що дитина робить сьогодні з допомогою ззовні, завтра вона зуміє зробити самостійно. У своїй теорії розвитку Виготський виділяє завдання, які дитина ще не може вирішити самостійно у даний час, але здатна це зробити це, отримуючи допомогу від дорослих або однолітків, тому «... зона найближчого розвитку має більш безпосереднє значення для діагностики інтелектуального розвитку та успішності навчання, ніж наявний рівень розвитку» [3]. Трапляється ситуація коли дитина має складні комплексні дефіцити і потенційні можливості у зоні найближчого розвитку є обмеженими. Однак навіть у подібних випадках Виготський вказує на компенсаторні можливості. Він пише, що історія розвитку дитини, зокрема, формування культури особистості, дозволяє нам висунути тезу: «культурний розвиток є головною сферою, де можлива компенсація дефіцитів. Там, де обмежений подальший розвиток, безмежно відкритий шлях культурного розвитку» [5].

Інклюзивна освіта є культурним, освітнім та соціальним горизонтом, вона зобов'язує заклад загальної освіти заохочувати учнів, мотивувати до діяльності. Освітній процес будується так, що призводить до особистого і соціального успіху всіх учнів через системну перспективу, яка впливає на функціональність кожного та здатна посилювати відмінності і сприяє формуванню почуття приналежності до спільноти – шкільного співтовариства де існує взаємопідтримка і розуміння потреб іншої людини. Інклюзивна освіта посилює можливості як здобувачів освіти так і соціуму в цілому. Це відкриває перспективи соціального буття при повній повазі до особистості гідності людей, загального блага, плюралізму, ненасильства і солідарності. При цьому необхідно зазначити що основними інструментами інклюзивного навчання є продуктивна діяльність через яку реалізуються методи та прийоми, структуруються ефективні форми організації співпраці у змінних умовах, гнучких підходах, безбар'єрному середовищі.

Інклюзія спонукає школу реалізувати права на навчання для всіх учнів і забезпечити їх активну участь в освітніх траєкторіях, де вони мають змогу самостійно будувати життєві плани, тобто учень має право регулювати свою навчальну індивідуальну траєкторію. Інклюзивна освіта кваліфікується як

динамічний процес в безперервній еволюції, що змінюється в залежності від потреб учня. Ці зміни починаються з інвалідності (не як з дефекту) а як особливих освітніх потреб, поширюються і зачіпають усі ситуації ізоляції і відчуження, що виникають із соціальної нерівності, з соціально-економічного неблагополуччя, наприклад, через расу, стать й інші можливі чинники, які вказують на різницю. Особлива педагогічна увага має бути спрямована на різницю як ресурс для ефективного навчання усього класу або групи. Це означає, що різниця, яка виходить з дефіциту і підкріплюються компенсаторними можливостями є ефективною для використання нормотиповими учнями. Так завдання можуть виконуватися у різний спосіб, з певними обмеженнями сенсорного сприйняття, або його посиленням – мультисенсорно. Здобувачі освіти нетиповим способом виконують завдання, що унеможлиблює розвиток рухового автоматизму, вчать жестовій мові, шрифту Брайля, альтернативному мовленню, кооперації, побудові взаємин. В інклюзивному просторі не має жорсткого регламентування, конкуренції, учні досягають мети, створюють спільний продукт, або модель, пропонуючи власні ресурси і можливості, те, що вони вміють робити добре.

Інклюзивна освіта стосується не тільки учнів, які мають особливі освітні потреби (інклюзія приносить благополуччя для всіх, наприклад, високий рівень соціальних і економічних стандартів, розвинену систему охорони здоров'я, технології навчання тощо), це дозволяє дискутувати про те, як забезпечити високоякісне навчання по відношенню до всіх учнів. В інклюзивній освіті, різноманітність визнається «природною» в будь-якій групі – вихователів, вчителів, школярів, студентів або батьків. Інклюзію можна розглядати як засіб поліпшення результатів за рахунок присутності: доступ до освіти; якість навчання через особистий досвід, досягнення успіху кожним учасником взаємодії. Процеси включення і соціальної інтеграції тісно пов'язані в рамках всеосяжної перспективи особистісного розвитку. Інклюзивна освіта має також три важливі складові: кооперативна дидактика, мегакогнітивна дидактика та конструктивістська дидактика, завдяки яким посилюються сильні сторони кожної особистості. Таким чином у процесі колективних видів діяльності кожен може показати себе у найкращий спосіб.

Треба визнати, що спільноти, які реалізують інклюзію є економічно та соціально успішними. Виділимо важливі компоненти інклюзивної освіти:

- включення та якість взаємин;
- доступ і якість, що взаємопов'язані і взаємопосилюються;

- якість і справедливість, які мають основоположне значення.

На думку Дімітріса Аргіропулоса, Наталії Тарнавської: «Зіткнувшись з людськими стосунками – пригніченими, погіршеними, викривленими, домінуючими та ієрархічно спрямованими виробляти та відтворювати домінування чи то зовні, чи то всередині відносин, що не є взаємовідносинами, відсутніми, втраченими, або просто байдужими. Інклюзивна педагогіка натомість живе з інтересом, вивчає причини, передумови, відповіді, досліджує видимі та непомітні сторони речей і процесів й можливості їх перетворення. Інклюзивна педагогіка руйнує стереотипи, унеможливує погляди та практику навчальних дій, що обмежують горизонти педагогічної діяльності жорсткими рамками, які спираються на нелюдське ставлення до людських станів. Інклюзивна педагогіка шукає та дає ґрунтовні відповіді, пояснює можливості та дії, реагуючи на потреби, які інколи вже відомі, а іноді мають бути визначені, і, в той же час, намагається привернути особливу увагу до реального стану речей» [1].

Підсумовуючи вищесказане необхідно звернути увагу на підготовку науково-педагогічних працівників щодо реалізації інклюзивної освіти спрямовану на:

- конструювання метакогнітивних структур для формування інклюзивного мислення, практичних умінь, орієнтованих на інклюзивне навчання;
- сприяння саморефлексивному дослідженню ціннісного, емоційного, мотиваційного, ідеологічного, культурного та емпіричного вимірів на основі педагогічної практики, яка може бути ресурсом, або перешкодою в побудові інклюзивних шляхів;
- усвідомлення вчителем у процесі навчання своєї ролі: професійного зростання, організації стратегій дидактичного посередництва (медіації), підвищення обізнаності про труднощі і ризики, властиві професії вчителя, закладені в усі стосункові аспекти допомоги, супроводу та підтримки.

Література

1. Аргіропулос Д., Тарнавська Н. Інклюзивна педагогіка: навч. посіб. для науково-педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти. Житомир : Вид. О.О. Євнок, 2020. 248 с.

2. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практичний посібник / Інклюзивна освіта. Посібник для батьків: посібник / Укладачем матеріалу є

неурядова організація «Проживання в громаді» (м. Манітоба, Канада). К. : Паливода А.В., 2012. 120 с.

3. Енциклопедія практичної психології. Зона найближчого розвитку. URL: http://psychologis.com.ua/zona_blichayshego_razvitiya.htm.

4. Тарнавська Н., Вознюк О. Дослідження сучасного стану впровадження інклюзивної парадигми в освітній простір дошкільної і початкової освіти України. Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., 2019. Вип. 92. С. 281–286

5. Теоретические основы специальной психологии. URL: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/618/61618/31643?p_page=1.